

Hanebo-Jul

1972

Utgiven av Hanebo Hembygdsförening

Hanebo-Jul

1972

Då stod en Herrens ängel framför dem

Av Ernst Pontén

Litografi av S. A. Blombergsson
Hanebo altartavla

Herdarna, som om natten vaktade sin hjord i Betlehems marker, möttes av en syn. Julens evangelium berättar: Då stod en Herrens ängel framför dem. De hörde ett ord om en stor glädje. In i deras torftiga vardag trängde ett himmelskt budskap, ett ljus från en högre värld.

När vi komma in i Hanebo kyrka, erfara vi dess fridfullhet och skönhet. Men blickarna dras mot koret och altartavlan. Där möter oss synen av en ängel, som höjer sin hand välsignande över Frälsaren. Tavlan är målad av en av bygdens konstnärer, S. A. Blombergsson. Egentligen skildrar den ängeln, som tröstade Frälsaren i Getsemane örtagård. Men när vi i julens tid betrakta denna tavla, kan den tanken komma för oss: det är julens ängel, som höjer sin hand för att välsigna vår julhögtid. För oss som för herdarna blir ordet verklighet: Då stod en Herrens ängel framför dem.

Vad vill julens högtid skänka oss?

En dansk präst och författare har i en liten skiss velat skildra julens innebörd. Han berättar om hur julens fé och julens ängel mötas. En dag kommer julens fé åkande in till staden på ett fordon lastat med julgranar. En fattig, okänd kvinna står frysande vid vägkanten. Hon får sitta upp och åka med. Den fattiga kvinnan frågar, vem den andra är. Då sträcker julens fé ut sitt trollspö och något sällsamt händer. Strax fylles rymden av vita snöflingor, som dala mot jorden, ljus tändas i hemmen och i julgranarna. Affärsfönstren stråla och locka med åtråvärda ting. Julklappar och julkort med kära hälsningar delas ut. Det doftar av granar och julbak. Jag är julen, säger julens fé med stolthet. Men vem är du? Då sträcker

den fattiga kvinnan ut sin hand. Nu sker ett under. Nejdén fylls av klockklang, av bruset från psalmer och lovsånger i kyrkor och hem. Skyn delas och änglasången ljuder; Ära vare Gud i höjden.

Häpen frågar julens fé: vem är du, som kan göra sådant? Kvinnan, den enkla och fattiga svarar: jag är julens ängel. Då faller julens fé ned framför den förklädda julens ängel och ber: giv mig din välsignelse

Med denna lilla fantasi har författaren velat ställa fram julens dubbla innebörd. Å ena sidan är den en folklig fest och en hemmets glädjefest, kring vilken många seder och traditioner utbildats och ärvt från släkte till släkte. Men å andra sidan kommer julens ängel och höjer sin hand och ropar: julen är en trons högtid. Den bringar oss budskap om Guds frälsningstankar, som blivit verklighet, när Jesus föddes i Betlehem.

Julen stundar. Vi önska varandra en fridfull och god jul. Må den få bli ett rastställe, där vi lyftas ut ur den grå vardagen och uppleva stunder av ljus och stämning. Vi tänka på alla barna, som längta och drömma om julklappar och julens fröjder. Vi unna dem av hjärtat att vara lyckliga.

Ibland bli vi fundersamma, när vi se, hur det materiella i julfirandet växt ut och blivit till överflöd. Är vi inte på väg att förlora den enkla lyckan och den stora glädjen?

Julens ängel står framför oss och visar oss vägen till den stora glädjen: I dag har en Frälsare blivit född åt eder.

Med barnen sjunga vi: "när juldagsmorgon glimmar, jag vill till stallet gå". Med herdarna gå vi till Betlehem. I helig förundran stanna vi inför Guds vägar. Till seger över mörker och ondska har Gud ej kallat på denna världens mäktige. Han kom till oss i ringhet. Men inför barnet i Betlehem veta vi: Gud kom till oss i vårt mörker. Gud utgav sin Son och vi sågo Guds härlighet. (Barnet blev vår Frälsare. Han satte in sitt livs offer på att förverkliga änglasångens ord: ära vare Gud i höjden och frid på jorden, till människorna ett gott behag).

Julens ängel förkunnar den stora glädjen att taga allt ur Guds hand som en oförtjänt gåva.

Men vid julens port möta vi många, många, som äro ensamma och betungade. De ha prövats av livet. De ha till sällskap tunga tankar, sjukdom, smärta över förlusten av kära anhöriga. Också till dem skall julen komma som en tröstare och vän. Den stora glädjen är ej en jordisk lyckostämning utan detta: Gud är med oss i allt, vi ha en Frälsare om vilken vi sjunga i julens psalm: "han tårar fälla skall som vi, förstå vår nöd och stå oss bi med kraften av sin Andä".

Må julens ängel stå framför oss och höja sin hand välsignande

"att vårt hjärta frid må vinna
och en öppnad himmel finna".

Konfirmander 1972

Konfirmander i Hanebo. Lärare: L. O. Almgren

Konfirmander i Segersta. Lärare: L. G. Eriksson

Ge-Foto

Hanebo kyrka

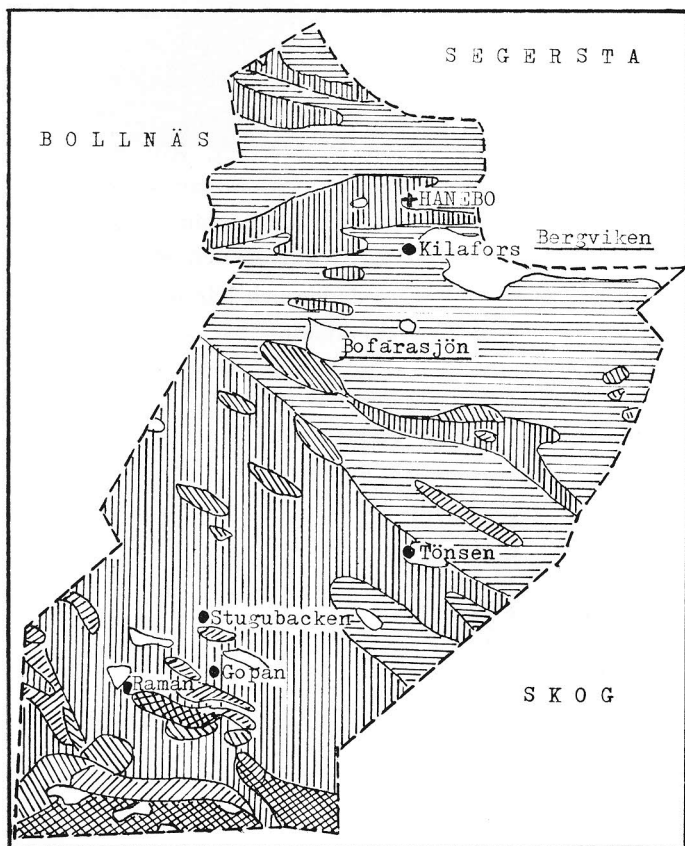
Teckning av V. Johnson

Hanebobygd

Av Victor Johnson

När man kommer upp på något av de högre bergen i Hanebo ser man bättre än nere på bygden hur berg reser sig bortom berg — långt borta. Där nere ligger skogarna som ramar kring odlade bygder. Vattnen glittrar i solen som blå band i det gröna, där Ljusnan och Kilån går fram mellan odlade bygder. Och Bergvikens spegel ligger vänligt blå där nere.

Men under bygdens skogar och åkermark ligger berggrunden, som i norra delen av socknen övervägande är urgranit, i södra delen mest leptit och leptitgnejs och längst i söder mot ockelbogränsen sedimentgnejs. (Se berggrundskartan).

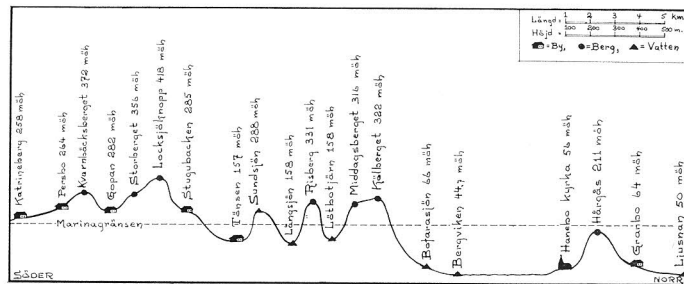

Berggrundstavla över Hanebo. Efter P. H. Lundegårdh
Teckning av V. Johnson

Graniten har haft stor betydelse för Hanebo i början av 1900-talet, då Johan Svensson i Lilltjära drev en omfattande stenindustri i Rönningberget, som är en utlöpare av Kölberget, och nu bedriver Eric Björklin detta i mindre skala. Stenen där är känd under namnet Kila-forsgranit och anses som särskilt ren och finkornig såväl röd som grå granit.

Som bekant har bergen uppstått genom att jordskorpan för mycket länge sedan avvalnat och sammandragit sig. Veckningar har också sedan bildats — fastän mycket långsamt — under millioner av år. På de lägre delarna samlades vatten till sjöar och detta vatten sökte sig i vattendrag ner mot havet.

Vi har också haft istider och efter den senaste har vi ännu kännning. Under istiden sjönk landet under isens tryck. Ismassorna som var flera hundra meter tjocka skred sakta fram och avrundade bergen, lämnande efter sig refflor, som ännu syns i berghällarna. När landet var som lägst låg det 227 meter över nuvarande havsytta. Men så började landet höja sig efter som isen drog sig tillbaka, och den gräns, som vattnet nådde vid den lägsta landnivån, kallas för marinagränsen. Landet fortsätter ännu att höja sig, nu ca 8 cm på 100 år. Under denna tid var bergen öar och det var endast en del av södra Hanebo som var land. (Se profilkartan).

Profilkarta över Hanebo
Utarbetad och teknad av V. Johnson

Inlandsisen, som den kallas, förde med sig sten av olika storlek, ibland väldiga block, flyttblock, som vi kan se överallt. Kring flera av dem har det spunnits sägner. Ett märkligt flyttblock är "Jättens likkista" på Kölberget. Ett stort flyttblock, som liknar en likkista och som vilar på några mindre stenar.

Det högsta berget i Hanebo är Locksjöknoopp (418 möh) på gränsen mot Bollnäs nere på den s.k. Finnskogen. Här ligger också Kvarnbäcksberget, 372 möh, och på gränsen mot Skog ligger Storberget 355 möh. Närmare bygden har vid Middagsberget, 316 möh, Kölberget 322 möh, Degerberget 315 möh och det sägenomspunna Hårgaberget 211 möh. Studerar man kartan finner man att t.ex. sjön Mosjön i söder ligger hela 74 m högre än Hårgaberget.

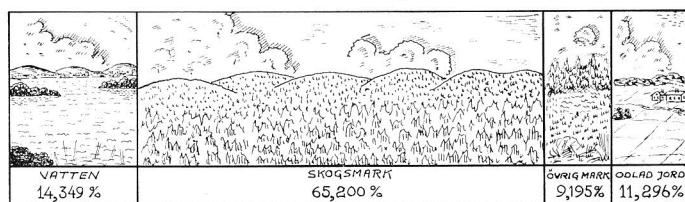
Det finns rätt mycket sjöar i Hanebo, men inte så många av betydelse. Bergviken, 44 möh i norr är störst, men den ligger endast delvis inom Hanebo. Den andra sjön i storlek är Bofarasjön, 66 möh och sedan kommer det flera sjöar av ungefär samma storlek. Går vi ner genom skogarna finner vi närmast Tönssjön, (157,5 möh). Landet har nu höjt sig avsevärt. Och ännu längre bort har vi Sundsjön (288,7). (Höjduppgifterna är inte riktigt lika på de olika kartor som finns).

Varje sjö och tjärn har sitt utlopp i bäckar och små åar. Vattenkraften i dem har fordom ofta använts för att driva linskäktar, vattensågar och skvaltkvarnar. Men den tiden är nu förbi och de gamla byggnaderna har oftast fått ruttna ner.

Hela yttinnehållet i Hanebo är 35.945 hektar, och den fördelas på följande sätt:

Åker	3052,7 hektar
Tomt och trädgård	86,7 „
Slätteräng	589,6 „
Kultiverad betesäng	3,8 „
Annan betesäng	313,5 „
Skogsmark	23435,7 „
Övrig mark	3305,5 „
Sjöar och annat vatten	5157,5 „

Dessa siffror har kanske ändrat sig under senare tid, varför de vid en omräkning säkerligen skulle ändras något.

Markfördelning i Hanebo

Utarbetad och tecknad av V Johnson

Jordmånen inom Hanebo är mycket ojämn. Till större delen består den av lerjord, på vilken ligger ett lager av mull av varierande tjocklek. Den bördigaste jordmånen är i "sörsocknen", medan "norrsocknen" är mest stenbunden. Särskilt byarna Hårga och Granbo har mycket sten i åkrarna.

Vilken del av socknen som först uppodlades, är det svårt att säkert säga. Men säkerligen odlades det först efter vattendragen och vid sjöarna. Ortnamnen skulle här kunna ge en ledning — för dem som kan tyda dem — och t.ex. Svedja säger oss att det säkert är gammal bygd och att det tidigast "svedjats" vid odlingen. Detta sätt för odling användes av finnarna, när de började bosätta sig i vårt land, men det har också använts av andra.

Svedjandet tillgick så, att de högg ner skogen. Denna brändes och så sådde man råg i askan. Ibland odlade man på dessa svedjor och stora stenrösen i skogarna visar oss detta. Ibland bearbetades denna jord med hackor och svedjeplogar. Jorden gödslades inte, och efter något år lämnade de kanske svedjan och flyttade till ett annat ställe. Och ännu finns det platser i skogen intill bygden, som har ett namn på "svea" (långt e), t.ex. "gossarnas svea" . . .

Prosten Ol: Joh: Broman säger om Hanebo i Gylisvallur (1726) att

"Åkerjorden är god nog i somliga byar, men klenare i the flesta; Skogen ömrig för än Bäragsbruken efter handen inrättades, som äro Socknernes fördärf så i skog, som diur- och fogelfänge, äfwen i fiskerier, fast än thenna Socknen af thet sistnämnda intet äger särdeles fördelachtigheter, utan endast i Insjöar".

"Giärdemantalen räknas 46^{1/32} dels. Rökar 89; och byar 25. - - samt fördelas i 4: fiärdir: Österbygden, Söderbygden, Ofwanhärten och Kyrkogränden". I vår tid indelas socknen i Norrsocknen, Sörsocknen och Utibyden.

Väderleken är rätt så växlande och här skall endast angivas väderleken för år 1971:

Mån.	Temp. gr	Nederbörd dag	mm	Fukt %	Högsta snödjup cm
Jan.	— 8,2	5	32	38	13
Feb.	— 3,4	7	29	38	15
Mars	— 2,9	11	49	36	26
April	+ 3,7	6	22	40	13
Maj	+ 11,6	8	15	47	
Juni	+ 15,6	11	45	55	
Juli	+ 17,7	12	72	57	
Aug.	+ 15,3	9	57	63	
Sept.	+ 9,6	12	36	62	
Okt.	+ 5,2	10	22	51	
Nov.	— 4,6	16	38	40	21
Dec.	— 1,2	9	16	40	9
Med.	+ 4,9	10	36	47	
Total		116	433		
1970	+ 4,3	9	44	48	
		111	532		

Hur länge det bott människor i denna bygd, vet man inte. Fynd från gångna tider berättar en del, men det mesta är höljt i dunkel. Det finns historia från senare

Tankar och minnen inför
Johannisnatt

Av Erik Severin

Foto: A. Redin

Skiljningen i Segersta

Denna artikel bygger på ett tal i Segersta, midsommarafton 1972 eller johannis-natten som det tidigare hette. Det hölls utan koncept. De framförda synpunkterna är inte originella men de utgjorde ett försök att stimulera provinsens utveckling. Bygden behöver en injektion av optimism och framstegsvilja för att leva vidare. Alla är skyldiga att medverka i denna strävan.

Författaren känner tacksamhet för att redaktionen velat återge mina synpunkter på utvecklingen i sin publikation. Min förhoppning är att tankarna skall bidra till att bryta ned pessimismen och stimulera nytt tänkande.

Inledningsvis erinrade jag om att midsommar i Segersta har traditioner. Starten skedde en gång i Strömsbergsparken. Den första midsommarvakan hölls i kyligt väder, men publiken svek inte. Vid detta tillfälle presenterades boken om Segersta och Hanebo, ett förstklassigt bokverk inom hembygds litteraturen.

När livet är arbete och bekymmer är det bäst. I sådana

tid, men före har vi "forskningarnas" tid och därför sagans och sägnernas tid.

Men nu lever vi i nuet, och vi skall se litet på hur många det nu bor i Hanebo och Segersta och hur mycket pengar det går till förvaltningar inom Kommunen. Här kan de dock inte uppdelas, utan vi får nöja oss med sammandrag för åren 1954—1973.

1970	4.046	440.975	12:25	9.742.833
1971	3.923	458.010	12:30	10.428.890
1972	3.892	482.792	13:—	12.506.299
1973		513.886	14:—	14.417.149

Denna tabell avspeglar litet av utvecklingen inom kommunen vad det gäller befolkningen, dess inkomster och hur mycket man fått betala i skatt och hur mycket kommunens "affärer" utvecklats under relativt kort tid.

Bebyggelsen har ökat, särskilt i Kilafors, som under dessa 20 år utvecklats mycket. Det har blivit gator och hyreshus och olika inrättningar, som det skulle gå för långt att nu gå in på.

Industrier inom kommunen bedrivs också, och inom dessa har många av befolkningen sin utkomst. Men många "pendlar" också till andra orter, men vill bo kvar — eller flytta till — Hanebo. Jordbruket har också fortfarande stor betydelse, om det också förändrats mycket under senare år. Det har mekaniserats och fordrar allt mindre arbetskraft. Och vi får väl hoppas att såväl industri som jordbruk skall fortleva och utvecklas i den lilla del av landet, som heter Hanebo, och som är hembygden — kanske även för dem, som flyttat till andra orter.

År	Antal innevånare	Antal skattekrönor	Skattesats	Totala utgifter
1954	5.053	122.886	9:54	2.429.594
1955	5.086	114.873	8:62	2.432.350
1956	5.063	132.291	8:62	2.321.362
1957	4.970	148.276	8:62	3.378.730
1958	4.942	154.389	9:62	3.118.363
1959	4.902	156.674	9:64	2.493.844
1960	4.895	157.953	9:74	2.692.203
1961	4.701	161.432	10:75	2.899.858
1962	4.591	175.425	10:77	3.162.381
1963	4.516	190.075	10:77	3.533.805
1964	4.431	195.645	11:28	3.571.719
1965	4.389	205.566	11:78	3.977.350
1966	4.304	319.303	11:76	6.309.375
1967	4.205	364.421	11:76	7.645.728
1968	4.254	388.172	11:75	8.150.942
1969	4.175	421.589	11:75	8.546.565

Stationen på hästbanan mitt emot kyrkan

stunder är det värdefullt med förankring i en bygd. Det skänker trygghet och balans. Så känner nog de flesta.

Mitt ärende ikväll riktas inte bara till Segersta utan till alla som bor i Hälsingland. Även om utjämning sker mellan provinser, så bör olika landsdelar bevara sin egenart. Tillsammans utgör skillnaderna det svenska nationalkynnet. Olika heterna mellan Hälsingland och andra provinser får inte raderas bort utan skall i stället bevaras. Det är trist med människor stöpta i samma form och utan egen profil. Samma synsätt kan anläggas på landskap. Hälsingland kan med stolthet visa på betydande skatter i fråga om musik, konst, konsthantverk, hemslöjd och andra kulturyttringar. Men den särskilda stil som mejslats ut hotas och behöver skyddas.

Mången känner idag rotlöshet i städerna och samhällena. De nya livsformerna skänker visserligen högre levnadsstandard, men skapar samtidigt stress och tomhet.

Tidigare trodde man att lycka och välstånd fanns gömda i städerna. En ström av människor styrde från land till stad. Men numera uppstår tveksamhet huruvida starka befolkningskoncentrationer verkligen skänker lycka åt människorna. Tecken tyder på att strömmen håller på att vända.

Försyndelser begicks på 1940- och 1950-talen genom att vi inte lyckades skapa nya arbetsmöjligheter i takt med rationaliseringen inom jord och skog, utan ungdomen tvingades flytta för att erhålla sysselsättning. Den nedgående tendensen i landsbygdens befolkning kan vändas om alla satsar på att åstadkomma en förändring.

Hälsingland är ett rikt kulturlandskap med traditioner. En gång tillhörde allt land norr om Tönnebro på gränsen mellan Hamrånge och Skog till Norrbotten ett landskap. Det var ett väldigt landsområde. Ärkebiskopen Adam av Bremen skrev på 1000-talet, att Hälsingland var ett högt

beläget land med ständig snö. Folket löpte, enligt biskopen, snabbare i skogarna än vad de vilda djuren gjorde.

Men den tyske biskopen hade bristande kännedom om vår provins och dess resurser. Århundradena har snabbt rullat sedan den tiden och förändrat mycket. Människorna har träget odlat nya marker, byggt nya industrier, vägar och kraftverk. Denna omvandling pågår alltså jämt.

Landskapet var tidigare avskilt från andra bygder på grund av bristande kommunikationer. Isoleringen skapade en särpräglad kultur. Människorna förstod inte att uppskatta vad som fanns inom landskapets gränser. De såg inte skogen för bara träd. Skåningar och dalmasar gör ofta sin stämma hörd. Värmlänningarnas provinsiella medvetande märks utåt. Sådana lokala särdrag bidrar till att påverka utvecklingen i positiv riktning. Men röster från Hälsingland har svårt att tränga fram.

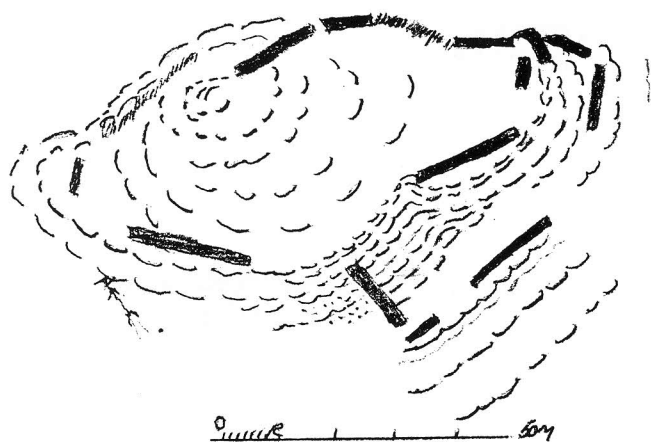
Några exempel på rikedomar i Hälsinglands kultur skall anges. Vår folkmusik är vida överlägsen vad andra landsändar förmått prestera. Allmogemålningarna utgör en annan tillgång. Målare vandrade tidigt omkring och dekorerade gårdarna. Inventeringar visar att konstverken är av högt värde. Här slår vi Dalarna. Men masarna har haft sin Karlfeldt och har sin Rune Lindström. I dikt och ton besjunger de landskapets bondemålningar. Dalmasarna utnyttjar allmogekonsten i sin turistpropaganda, medan hälsingarna bevarat sin för sig själva. Det är skillnaden. På hemslöjdens område är Hälsingland ledande. Bonader från Skog och Segerstaryan är exponenter på vad väver-skorna kunde åstadkomma. Enligt experter är alsterna att betrakta som klenoder. Ett annat exempel är damastväveriet i Florhed på 1700-talet. Härifrån levererades produkter till kungar och furstar här hemma och ute i världen.

I fråga om kyrkokonst intar Hakon Gulleon en särställning. Hans verk från 1500-talet pryder kyrkor i Hälsingland. De tillverkades vid hans verkstad utanför Hudiksvall.

Detta är exempel på landskapets äldre kultur. Men även dagens Hälsingland uppvisar en kulturproduktion av speciell särart.

Men vi lever inte enbart på vad olika kulturyttringar skänker oss. Vi behöver även mat. Jordbruket gav förr en torftig bärning, varför hälsingarna tidigt drev handel med omvärlden. Tjära och beck såldes på olika europeiska marknader. För ungefär 110 år sedan började flottningen efter Ljusnan och Voxnan och därmed kunde Hälsinglands och Härjedalens skogar avverkas. Trä exporterades till många länder i betydande omfattning.

Även om hälsingarna aldrig levat i överflöd, så kände de trygghet. Men industrier behöver skapas för att öka arbetsmöjligheterna för människorna. Vi tvingas producera

Karta på Borgberget i Segersta

många produkter för att tillgodose växande konsumtionsbehov.

Allt detta förutsätter att vi utvecklar aktivitet och tar nya initiativ. Fabriker dimper inte ner ovanifrån, utan det krävs insatser från företagsamma människor. Sådana måste vi plocka fram.

Företagsvänlig miljö och kvalificerad arbetskraft finns inom landskapet och möjliggör stegrad produktion.

Hälsingen kan inte påstå, att han alltid tillhört ett fridfullt släkte. Både knogjärn och blydaggar ingick i den personliga utrustningen på auktioner och andra sammankomster. Men den tiden är förbi. Bortsett från tidigare aktiviteter, så är hälsingarnas historia fredlig. Den har många intressanta blad. En del av händelserna är nedtecknade, men mycket är fördolt i arkiv och privata samlingar eller bevarade endast i muntliga berättelser.

Ett forskningsarbete bedrivs på olika områden. Våren 1972 ventilerades en avhandling om emigrationen från Ljusne till Amerika. Även utvandringen från Alfta och Norrala är föremål för registrering. Under 100 år har många utvandrat till Amerika och den aktuella uppgiften för dagens forskare blir att klarlägga varför de emigrerade och hur deras nya livsföring blev. Det är några uppgifter för dagens forskare, men det finns andra.

Landskapets hembygdsgårdar bär en prägel av romantik över sig. De skall i stället vara något av levande museer med material från svunna tider och lämna fakta om hur människorna levde förr. De behöver därför kompletteras med material i form av bystämmeprotokoll och andra dokument. Det är material som försvinner om det icke redan är borta. Handlingarna krävs för att komplettera kunskaperna om byarnas och socknarnas tidigare historia.

Här finns uppgifter för hembygdsföreningarna.

Vi skall eftersträva att inom landskapet och utåt exponera olika kulturskatter. Järvsö har visat vägen genom att

utställa hemslöjd både hemma och på Nordiska Muséet i Stockholm.

Rester från en förindustriell period borde konserveras och bevaras. I varje socken finns äldre sågverk, skvaltvarnar, linskäktar, hamrar och hyttor. Någon av dessa har vi råd att bevara för att belysa den industriella utvecklingen. Äldre redskap, särskilt skogsverktyg, har intresse både i nuet och ännu mer för framtiden, när de flesta människor inte vet något om dessa ting.

I Segersta finns aktuella uppgifter, som väntar på sin lösning. Några privata personer äger värdefulla samlingar av äldre hälsingelitteratur. De borde bevaras i brandskyddat arkiv. Hästbanan Västanå—Edsänge var en säregen trafikled. Vagnar och annan utrustning borde byggas i modell. Ritningar finns. Även inventarier från socknens flottningsepok är värda att bevara. Om några årtionden vet ingen hur det gick till att årligen transportera c:a 20 milj. klampor ner till kusten. En slaneke, några båtshakar, bomkoppel och annan utrustning borde bevaras.

På Borgberget finns rester av en gammal fornborg. Den borde restaureras. Hur borgen en gång såg ut framgår av bevarade skisser.

Det här är ett försök att skissera ett program för hög aktivitet i fråga om materiell och kulturell expansion. När svårigheterna tidigare tornade upp sig spottade våra förfäder i nävarna och tog krafttag. Vi borde göra något liknande i stället för att vänta på att under skall ske.

Ungefär så föll mina ord på midsommarafton, inspirerad av en mångtusenhövdad publik. Alltjämt känner jag ankänner besvikelse över uppkomna svårigheter. Jag har ingen åstundan att göra mig urarva från dessa traditioner, sedvänjor, kulturyttringar och annat som hängt med under årens lopp. Allt detta utgör barlast som skänker stabilitet under seglatsen.

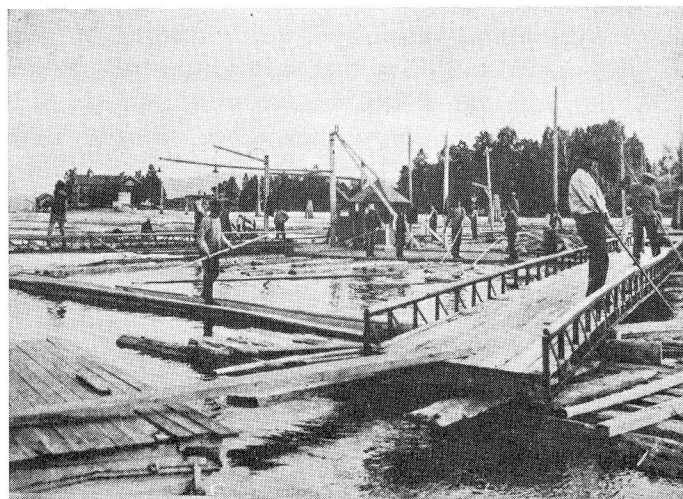

Foto: A. Pettersson, 1918
Flottare vid skiljningen.

Brännässågen

DEN GAMLA SÅGEN VID BOFARASJÖN

Av S. O. Olsson

Vid Bofarsjöns sydvästra strand ligger den gamla såg jag nu tänkte berätta om.

Sågramen är tillverkad i Söderhamn hos dåvarande firma Jäderberg och Co. Sedermera Söderhamns verkstäder. Nuvarande Kockum Söderhamn.

Tillverkningsåret var 1889.

Brännässågens historia är något annorlunda än de flesta andra sågars. Innan den kom på plats vid det vackra näset vid Bofarasjön hann den göra en "vandring" som är nog så märklig.

Den uppfördes först i Veda Hamrånge, där ett sågbolag under någon tid stod som ägare av den.

Efter några år lades driften ned och sågen förvärvades av godsägaren Magnus Sundberg, vilken flyttade den till Sibö.

Sibö-egendomen hade tidigare förvärvats av Sundbergs far, riksdagsmannen Magnus Jonsson i Bergvik, och under den första tiden förestods den av en broder Per Sundberg.

Sågen stod då vid sjöstranden mellan de nuvarande fabriker och Bergviken. Den kördes natt och dag och 7—8 man sysselsattes vid sågen på varje skift.

Sibö-anläggningen såldes sedan till Skogens Kol AB i början av seklet, som i sin tur sålde sågverket till ett då bildat bolag bestående av Olof Andersson, Västansjö och Nils Olsson, Löten, vilka läto uppföra den på nytt vid sin nuvarande plats vid Bofarasjön. Året var 1912—1913.

Jag kommer ihåg att min far Olof Olsson, Bofara berättade för mig att han var 17 år när han hjälpte till att bygga upp den.

Som byggmästare var då såväl som när sågen flyttades till Sibö, en på den tiden mycket anlitad byggmästare Alm.

På den tiden var driften avsevärt större än nu. Sågningen började någon gång i februari och pågick till långt fram på hösten. Sågen tillbyggdes med ett hyvleri och det var på den tiden avsevärda kvantiteter virke som förädlades.

När virket lastades ut, vilket skedde vid järnvägen i Kilafors, var det ofta rader om 15—20 hästar som svarade för transportererna.

I samband med detta kan nämnas att virket lastades på vagnar (Trillor).

Några gummihjul fanns ej utan dessa var av trä med järnband runt om (Järnskoning).

Det förekom då att någon körare ville visa att de hade den starkaste hästen. Det uppstod en tävling mellan dessa

Brännässågen

Foto: S. O. Olsson

vilket kunde sluta med att hjulen gick sönder och lasset fick lämnas efter vägen.

Det största lass med bräder som körts med häst från sågen var år 1922 och körare var då Olof Persson, Västansjö (Murar-Persers Olle). Han lastade en gång 42 stycken plank 3"×9" cirka 120 kubikfot, omkring 2.000 kg.

De som känner till dessa steniga och stora backar upp till Tönsenvägen vet nog vad det vill säga.

Under den senare tidsperioden har Folke Andersson, Västansjö svarat för driften av sågen.

Årets sågning 1972, är det 60:e verksamhetsåret.

Som drivkälla användes från början en gammal lokomobil (ångmaskin). Denna byttes ut 1950 mot en råoljemotor. Råoljemotorn har senare ersatts av en dieselmotor, vilket har medfört att antalet sågade stockar per dag har ökat väsentligt.

Som slutord kan sägas att i dessa tider med jäkt och därmed stress, ligger sågen där som en idyll och ett minne från fordom. Låt vara att den ännu några år dunkar och går sin lugna takt från början av maj till midsommar, så har Brännässågen visats sig vara en kvalité som överlever andra modernare sågar som av skilda anledningar lagts ner och upphört att finnas till.

Överskriften till denna artikel är tagen från en film med samma namn som spelades in år 1967.

En gammal berättare

Av John V. Bjurkvist

Det var vid nyårstiden år 1957. Den då nittioårige förre soldaten och slaktaren Karl Ulrik Bohlin i Hammaren satt och berättade.

— Jodå, jag klarar mig så bra här. Och Dick är det bästa sällskap jag kan önska mig. Om nätterna ligger han på en matta under sängen och när jag stiger upp, då vaknar han också och viftar på rumpan och är glad. Och aldrig grälar han på mig någon gång heller. Jag brukar skoja med honom i bland och kalla honom för Molotov och andra fula namn, men då vinkar han inte på rumpan minsann, nej då skäms han.

Och Dick det är hans enda sällskap i stugan i vardagslag, en nioårig spetshund som nickar förnumstigt, liksom ville han intyga att det husse säger är alldeles riktigt.

Farbror Bohlin fyllde nittio år den dag han satt och berättade. Han var inte ensam då. Nej, högtidsdagen till ära hade två döttrar letat sig hem för att hjälpa honom "dona" litet med städning och sådant.

— Men, säger den gamle, riktigt nödvändigt var det väl inte. Jag städade själv till jul och folk har vågat komma in till mej sedan också . . .

För att börja från början skall här betonas att farbror Bohlin inte på något vis var något enstörigt original. Det märkliga med honom var att han sina många år till trots bodde ensam i sin gamla stuga och skötte sig själv utan någon nämnvärd hjälp av andra människor.

— Man kan väl inte ha bättre än jag har, sade han. Pengar får man till skänks varje månad och en stuga har jag att bo i och frisk och kry är jag, så varför skulle jag inte kunna klara mej . . . Är det någon som tycker att vi inte har det bra nu för tiden, ja, dom lyssnar inte jag på . . . Jag äter och sover och mår bra . . . Så på mig går det ingen nöd.

Den gamle var rak i ryggen och rapp i svaret. Hans minne var ogrumlat och rent. Han mindes utan att tänka efter, ända från sitt tredje levnadsår.

— Då byggde dom masugnen vid Bruket, berättade han, och jag kommer ihåg att jag var med pappa dit och tittade. Och han fortsätter att plocka fram den ena minnesbilden efter den andra. Han var född i Kyrkbyn och var några år dräng i Olols i Hammarsbyn, till dess han gjorde sin rekryttjänstgöring på Mohed och i samma veva blev han soldat och kom till ett torp som han sedan slutet av 1800-talet hade haft som sitt, och även förvärvat.

K. U. Bohlin och Dick *Foto: J.V. Bjurkvist*

— Jag var soldat i 19 år och vi gjorde dom första åren bara 22 dagar i tjänst. Sedan blev det 30 dagar. I lön hade jag det här torpet och fri vedbrand och stängselvirke. Sen skulle jag ha säd också, från dom olika rotehållarna, men det var en riktig "finnröte" det här med mest småbönder så det blev både si och så. År 1900 fick jag avsked för jag blev sjuk och man trodde inte att jag skulle kunna försörja mig själv. Men jag lever än, och jag har aldrig behövt ta hjälp av någon för att klara mig . . .

— År 1902 började jag som slaktare och det fortsatte jag med till dess jag var nära sjuttiofem. Före jul det sista året slaktade jag över fyrtio grisar så jag kunde nog ha fortsatt ännu längre om jag varit tvungen.

Han hoppade litet från det ena till det andra som gamla människor med ett långt förflutet plägar göra i sina berättelser. Han hade provat litet av varje jämsides med jobbet som slaktare. Han hade varit gift två gånger och familjen hade tidvis varit stor, innan barnen började flyga ur boet. Det hade varit sammanlagt sex syskon, som flyttade till olika platser. I elva år hade han varit ensam, sen han blev änkeman, men han tyckte att det hade gått bra.

Sport i Hanebo på 30-talet

Av Ivar Forsberg

1972 är ju olympiaår och därför är det kanske inte helt omotiverat att dra sig till minnes Kilafors-idrotten på 30-talet. Resultaten är inte jämförbara men det kämpades dock med stor glöd och inlevelse. Kanske någon av pojkarna i tysthet drömde om kommande olympiska spel. Dåtidens idrott kunde utan överdrift kallas "lekar" medan dagens är allt för träningsmättad för att helt kunna skrivas på "nöjeskontot".

Jag har dock en känsla av att hälsingeidrotten inte gått framåt nämnvärt sedan 30-talet och därför är det troligt att de aktiva på "våra breddgrader" fortfarande upplever idrotten som lek och avkoppling. Den s.k. fria idrotten står mitt hjärta närmast och den var mycket populär i Kilafors under den tiden. I mitt ungdomliga sinne fanns många idoler bland de aktiva. Men, formad av min uppväxtmiljö, (den stora tysta skogen) så var jag allt för blyg och försagd för att ens våga tilltala dem. Denna tysta beundran var en väl bevarad hemlighet.

Vi hade alltid ont om pengar och följaktligen gjorde vi våra försök att slinka in gratis på evenemangen. Eftersom idrottsplatsens ena långsida kantades av skog, så kunde det hända att vi någon gång lyckades i vårt upp-såt. Vid sådana tillfällen var vi inte belastade med några som helst moraliska betänkligheter. Blev man någon gång ertappad då kom eftertankens kränka blekhet besynnerligt fort. Man ville då helst sjunka genom jorden. Jag hoppas att dessa brott är preskriberade i dag så att man lungt kan vandra på Hanebos vägar och stigar utan att riskera ett möte med någon långsint funktionär med räkning på fickan.

Att, i början på 30-talet, övervara en friidrottssmatch på "Knöttas" det var en högtidsstund som inte ens Stockholms olympiastadion i dag förmår överträffa. Jag minns t.ex. 400 m.-löparna Georg Pihl och Torsten Sohlström, hur de, i mina ögon, liksom flög fram över kolstybben, betvingande allt motstånd. I klubbmatcherna mot Arbrå

— Jag lagar mat och ordnar. Telefon har jag så jag kan ringa efter det jag behöver från affären, så åker dom hit med det åt mig. Före jul så kokade jag pölsa åt mig och den blev lika god som den skall vara.

— Men blir det inte långsamt ibland?

— Nej, säger han och skrattar. Man får leva på minnen, och så kommer det alltid någon in i bland och pratar en stund. Och blir det allt för tyst här så brukar jag sjunga en liten visa för Dick och då blir det bättre igen.

— Skall Ni inte sjunga en stump nu då?

— Ja, får jag en kask då! säger han och skrattar igen, men sedan ruskar han på huvudet och tycker att kasken kan göra detsamma.

Sedan lade han händerna i kors på bordet, harklade sig och klarnade sin strupe. Så fäste han ögonens sökarljus långt, långt borta i ett svunnet sekel, och så sjöng han med en förunderligt fast och klar om ändå något darrande gammalmansröst en visa i vemod om en fattig kvinna som med sina barn av nöden tvingades att vandra vägarna i vinterkylan och slutligen frälstes till en bättre värld av köldens hårda grepp. Det var något av andakt över honom, när han sjöng och Dick reste sig upp i sittande ställning på sin matta vid sängen och han spetsade öronen och man såg att han trivdes.

Och man såg också på den gamla att han själv också trivdes med att sjunga en stump. Han log igen och strök

sitt skägg med handen och plirade med ögonen och tyckte "att det var då rakt ingenting".

På väggen i köket hängde en fågelböss som föreföll att ha varit med på en hel del. Den gav osökt nästa fråga:

— Nå, Ni har väl jagat också ibland?

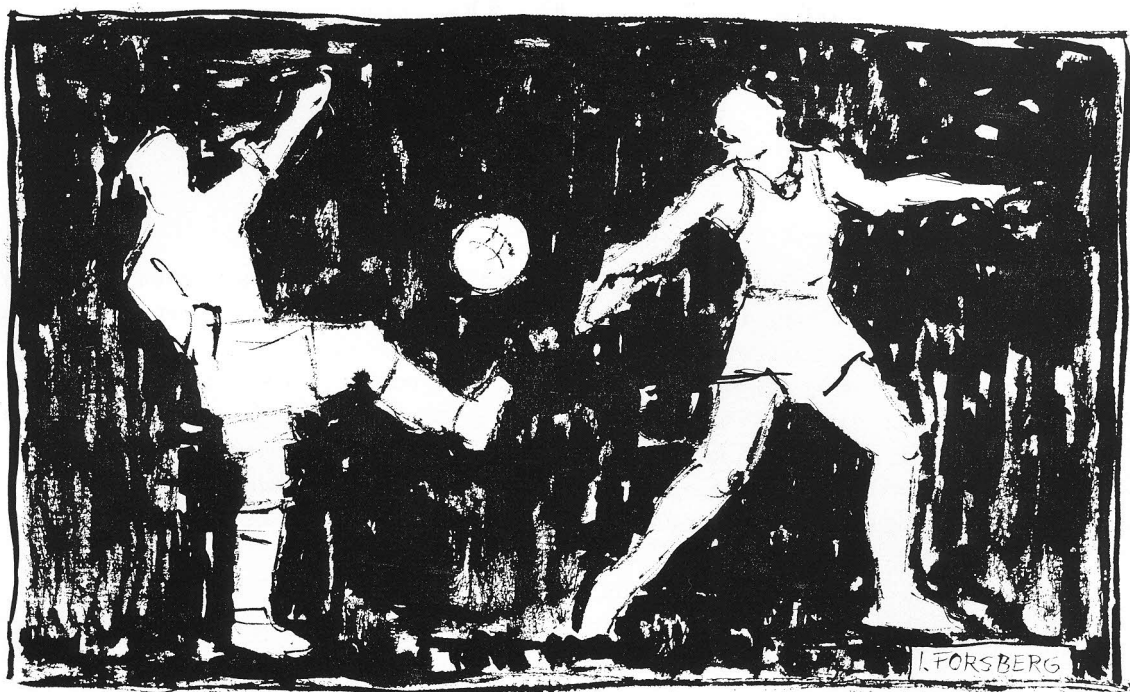
— Ja, gosse, sade han, om jag hade allt jag skjutit, då hade vi inte plats att vara härinne. Men det var bara småvilt, harar och skogsfågel och någon and i bland. Men nu är det många år sedan jag provade någonting. Men jag har förstås bara skjutit när det har varit lovligt, fortsatte han och plirade igen så att man skulle förstå att det var riktigt säkert . . . Och jaktlycka har jag haft så jag har aldrig behövt ljuga någon gång om det. Sen har jag haft säkert öga också så jag har aldrig felskjutit någonting, och det tycker jag är bra, sade han och kliade Dick bakom öronen.

Och så satte han sig i soffan i vilhörnet och lockade Dick till sig.

— Kom nu kompis, sade han åt hunden, som inte var sen att hoppa upp till husse.

Och här kan berättelsen sluta. Med den gamla, som då hade nittio fyllda, levnadsvise farbrorn, ståtlig med sin raka rygg och sitt yviga skägg och "kompisen" i hans ensamhet, den i hundår räknat nästan lika gamla Dick tillsammans i soffhörnan smånojsande med varann.

(Kuriren 5/1 1957)

Idrottsstudier, fotboll och diskus

Teckning av I. Forsberg

och Bollnäs, brukade de, speciellt i stafettloppen, göra bra ifrån sig. En annan herre var Erik Elgh som otaliga gånger blev distriktsmästare i släggkastning, "vikt" och diskus. När han snurrade runt i ringen så höll alla andan och nästan förväntade ett nytt rekord. Jag påminner mig en rolig händelse under en tävling på "Knôttas". Man hade vid större tävlingar en "speaker" som i megafon utropade nådda resultat. Vid detta speciella tillfälle kastade Elgh omkring 40 m. i diskus och från megafonen hördes: — Elgh kastade ungefär omkring c:a 40 m. — Ingen hade anledning att missuppfatta denna klara text.

En annan stark man var Vendel Gustavsson som, förutom kulstötning även ägnade sig åt diskuskastning. Han brukade, tillsammans med Elgh ha spännande kastardueller med Sven Johansson från Bollnäs, som numera är välkänd sportjournalist på Dagens Nyheter under signaturen Sven Pe. De "breda pojkar" prövade också en annan kastgren, viktkastning, som i dag är struken på tävlingslistorna världen över.

I stavhopp fanns Torsten Englund och Bertil Andersson. De brukade turas om att slå klubbrekordet i sin gren.

Jag minns också sprintern och höjdhopparen G. A. Sahlberg som hade fina höjdhoppsduster med en Bollnäsbo, Sixten Berglund. Jag vill minnas att Sahlberg hade kort ansats och koncentrerade sig länge innan han gav sig av mot ribban. Karl Bjurkvist var medeldistanslöpare tillsammans med Valter Andersson och de höll sig väl framme i de hälsingska idrottssammanhangen.

Frågan är väl om inte brottningen ändå var Kilafors starkaste sportgren på den tiden. Där skördades många lagrar inom distriktet. Meritlistorna i Hälsingland toppades av Kilafors-brottare med namn som Hemfrid Larsson, Rickard Strömberg, Åke Larsson, Sven Jansson och Ivar Larsson m.fl. Vi får heller inte glömma fotbollen som på 30-talet stod ganska högt i kurs. Evald "Isak" Svensson släppte inga onödiga bollar bakom sig i målet men han hade ju god hjälp av bl.a. backparet Kalle Strömberg och Evert "Tjusarn" Andersson. De snabbfotade herrarna Pelle Norén och Olle Flink var inte lätta att stoppa för en motståndare. Vem minns inte bröderna Lars "Myckel"- och Evert "Greven" Liljeby. Där fanns också Josef Norén som ibland kallades "Smacken" när han inte fick heta "Josse". Helmer Hellsten fick heta "Pyret" på grund av sin ringa längd. Gösta Håhl var inflyttad och således inte "kilaforsprodukt" liksom den spelande tränaren Lossell som kom från div II-laget Reymersholm. Var och en hade naturligtvis sin speciella stil men Kalle Strömbergs sätt att ibland behandla bollen har jag särskilt lagt på minnet. Det var vid de tillfällen då han med ett fruktansvärt tillslag sände bollen rakt upp i luften och när den så småningom kom tillbaka igen, då var det ingen som vågade möta den med huvudet. Jag har hört berättas en händelse i en match mot Norrala då väderleken inte var den allra bästa. Det var regnigt och bollen var sur och tung. Kalle Strömberg skulle nicka bollen, men fick den någonstans i bakhuvudet. Följden blev att han yr och vimmelkantig började spela mot eget mål under hög-

Pilgrimsfalkarna

i Hamnäsberget

Av Signe Falkenberg

Skogsonen Carl Ekström berättar i sin bok "Vandringar i Helsingland", vilken utkom 1871, om falkarna som bodde på en otillgänglig klippavsats i Hamnäsberget.

Varje vår kom ett falkpar och intog det gamla nästet. De fick aldrig mer än tre ungar, vanligen två, och dessa uppföddes av föräldrarna ända till de var nästan fullväxta. På hösten sedan de bortsnappat en mängd höns och kycklingar från den närbelägna Hamnäs-byn och ställt till åtskillig förödelse bland skogens ungfågel och ungharar begav de sig iväg. Men året efter återkom alltid ett par. Om det var de äldre eller ungarna visste ingen. Trots den skada de anställde i trakten ofredades de aldrig. Orsaken härtill var någon vidskepelse hos Hamnäs-gubbarna. Ty uti byn förvarades en handling, en s.k. byöverenskommelse, där byamännen förband sig att ej skjuta eller gillra någon av dessa fåglar.

Den första som bröt mot denna tradition var troligen Carl Ekström själv, ty en vacker dag icke utan fara för sitt liv lyckades det honom att taga två ungar från boet, trots de uppbragta föräldrarnas angrepp.

Ungarna, en hane och en hona, förvarade han sedan i ett uthus, där de fick fritt springa omkring. Honan var mera mild till sinnet och han lyckades tämja henne så att hon kunde sitta på hans hand och låta sig bäras omkring, medan hannen var "mäkta elak så att hoppet om att kunna tämja honom måste uppgivas". En vän till författaren boende i Gefle bad att få falkarna och när de blivit fullväxta så sändes de till Gefle nedstoppade i en överbunden "fjerding". I Gefle fick de vistas ute dock fängslade med ett snöre om foten.

En tid efteråt när Ekström kom hem från en resa fick han av sin syster höra att falkarna helt plötsligt återkom-

ljudda protester från de övriga kilaforsarna. Hur Norralaspelarna reagerade förtäljer inte historien, men antagligen kom nog inga protester från det hållet.

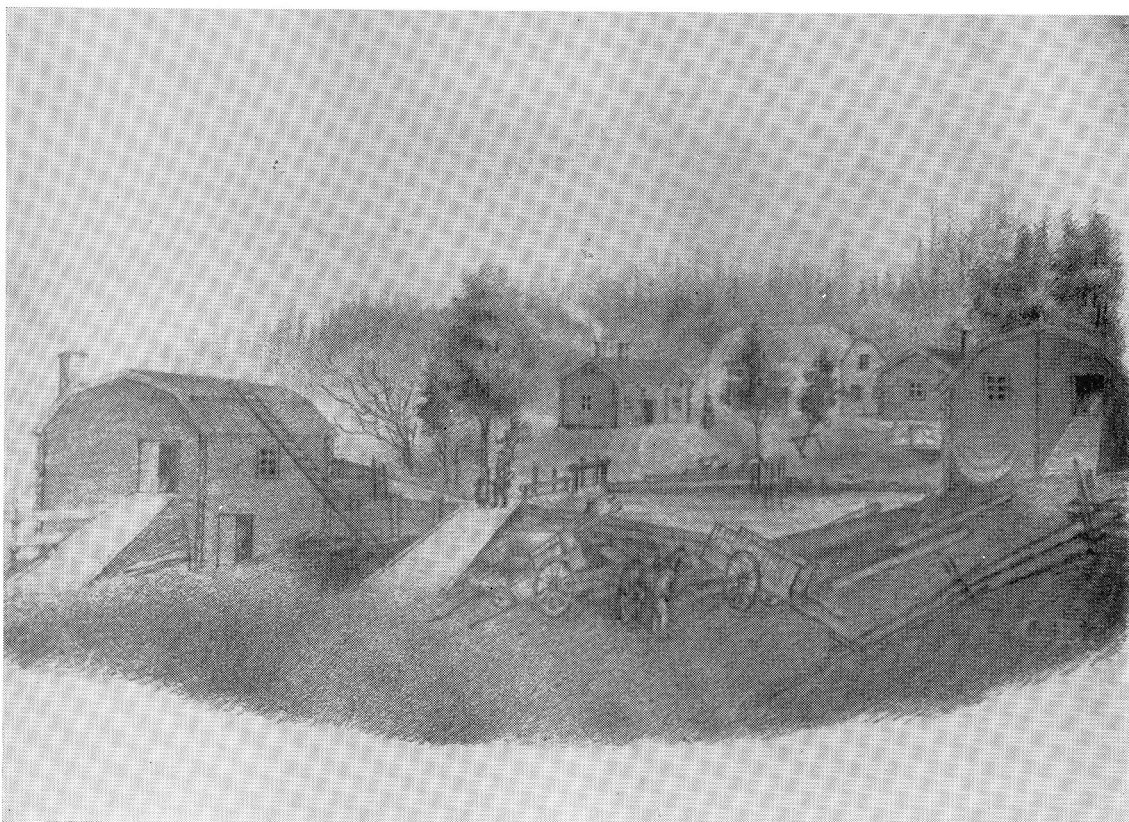
Förra året besökte jag "Knöttas" för att på ort och ställe få uppleva något från den gamla tidens fotbollsfester med dess speciella atmosfär. Men, med en tidsdifferens på omkring 40 år, så var det naturligtvis på förhand dömt att misslyckas. Om jag inte varit medveten om var jag befann mig så hade jag absolut inte kunnat känna igen gamla "Knöttas". Sådant är livet, allt är föränderligt, och de pojkar som kämpade i Kilafors färger på 30-talet är väl i dag gentlemän på omkring de sextio och litet till.

Men, sin aktiva tid på idrottsarenan har de säkert inte glömt.

Kilafors skidåkare var också av hög klass med Lars Olsson och Axel Bergström som främsta namn. 10-km spåret för såväl träning som tävling, brukade ofta läggas över åkrarna upp emot Dal-Olles och "Bremyre", snedade sedan i kanten av Åsen och ner förbi mitt hem. Jag glömmar aldrig de vintersöndagar då skidtävlingar var anordnade och vi hemma från gårdsplanen kunde följa löparnas framfart över fälten. Det låg någonting av högtidsstämning över dessa upplevelser, att man hemma kunde ta del av dessa tävlingar, att inte behöva åka bort för att få vara med som åskådare. Denna favör var inte allom given.

Banan fortsatte upp mot Flatmyrsberget för att sedan, i ett lättåkt, långsluttande avsnitt ner mot Hammaren, avslutas över åkrarna mot idrottsplatsen. Jag gjorde på den tiden en del anteckningar och redovisar här några torra siffror som dock kanske kan intressera i detta sammanhang. På SM i Arvika 1930 blev Erik Röst 35:e man på 50 km medan han gick in som 34:e på 30 km där Lars Olsson blev 37:e och Axel Bergström 51:e man. På 15 km i Hudiksvalls DM 1936 segrade Lars Olsson, Axel Bergström blev 13:e, Oskar Wikström 15:e och H. Sköld 26:e man. I juniorklassen blev Kilaforspojknas placeringar: 28 L. Larsson, 31 Tyko Karlsson, 38 Fingal Wiklund och 46 H. Hellsten. Ur Stugsundsstafettens resultatlistor samma år saxar jag följande: I seniorklassen segrade Kilafors med Oskar Wikström, Sigvard Leimer, H. Sköld, Axel Bergström och "Lill Lasse" Olsson. Kilafors blev sexa i juniorklassen med Stig Krih, Stig Hedman, H. Axelsson, Sven Olsson och Evert Karlsson. På sjunde plats kom överraskande Norrfly SK med Rune Andersson, Alvar Hedberg, Martin Käck, Börje Krantz och E. Eriksson.

Denna 30-talssport som jag här återupplivat kan man länka in i Hanebos historia som en positiv företeelse. Både de aktiva och vi från åskådarplats har säkert dessa händelser inregistrerade på "plussidan" i "minnenas bok" där vi ibland bläddrar och förflyttar oss tillbaka till gångna tider med upplevelser av ljuva segrar och bittra nederlag.

Härnebo kvarn på 1800-talet

Teckning av C. O. Ekström

mit från Gefle. De hade en hel dag suttit uppe på ett uthustak och skrikigt och fört ett väldigt oljud. En granne hade infunnit sig och försökt fånga falkarna, men dessa hade då flugit och återvänt till Hamnäsberget. Där återfanns de i sitt gamla näste och det lyckades nu för Ekström att skjuta den ena, nämligen honan. Denna åter-sändes till Gefle och där träffas den på Gefle museum, uppstoppad. (Obs! detta hände för 100 år sedan, så om den finns kvar nu är väl osäkert). Det gamla nästet i Hamnäsberget övergavs av falkarna och de sökte sig ett nytt tillhåll i berget men var har ingen lyckats upptäcka.

— — —
Intressant är att läsa om hur Skogborna var klädda för 100 år sedan och så här skriver Carl Ekström:

”Skogbons klädedräkt är varken bondens eller herremannens, den är något sprättaktigt mitt emellan och som ingalunda klär honom. På samma sätt är det med kvinnorna. Krinolinerna är här hållen i högsta ära. Med sitt naturliga behag taga sig dock kvinnorna vida bättre ut

i sina moderna kläder än karlarne. De senares alla plagg röja sockenskräddarens ängsliga och fåfänga bemödanden att följa med moderna i staden. Du skall fåfängt i hela socknen leta efter en karl av det yngre släktet, vars rock sitter väl”. - - -

Carl Ekström som kallade sig ”Gubben Noach” illustratör, författare och målare föddes i Stråtjärä 8 april 1836. Han var son till kronolänsmannen Olof Ekström. Lusten att skriva och måla förde honom ”ut i världen”. 1863—65 finner vi honom som redaktör för tidningen ”Helsingens”, 1865—67 för Gefle-Posten och därefter några år som tidningsutgivare i Visby. Han bosatte sig sedan i Stockholm och medverkade i ”Fäderneslandet” och ”Svenska Journalen”. Hans kärlek till hembygden ger sig tillkänna i allt han skrivit. Många är de berättelser och skisser m.m. som utgått från honom. Många teckningar har han gjort, kanhända ej av så stort konstnärligt värde men oerhört detaljrika som t.ex. bilden av Hernebo kvarn.

Carl Ekström dog påskdagen 25 april 1886. Han var ogift och sörjdes endast av en bror.

Rivning av kolmila

Av Nils Agersten

Målning av O. Ericson
Vattenhål i skogen

Under den gamla tiden, på 1800-talet, var det ett mycket viktigt företag att riva en kolmila. Det hette att man dansade med bruden, när man rev milan. Det skulle vara många man vid rivningen, och det behövdes nog med de klumpiga och opraktiska arbetsredskap, som användes på den tiden. När man skulle bära vatten för släckning av kolen hade de bara laggkär, som var mycket tunga. Ändå gick det väl, när det inte var kallt så det frös på dem och gjorde dem ändå tyngre. De krympte också ihop, så att det inte gick så mycket vatten i dem. Det gick inte heller att tina bort isen på dem som på de plåtkär, som senare kom i bruk. På träämbaret måste isen tinas bort utifrån, inte heller gick det att hacka eller slå loss den, för då förstörde man kärlet.

När man så skulle åstad och hjälpa till att riva milan, var det att taga på sig några gamla paltor, som man alltid hade i förvar för sådana tillfällen.

Kolaren, som kolat milan, var ledare för arbete. Han stod på milan och högg fram kolen med kolkrokar. Och så var det en svärm av folk, som harkade fram kolen ur brottet och släckte dem som det var eld i. De styvaste karlarna stod närmast kolaren och harkade fram den i första etappen. Sedan tog de mindre arbetsföra samt kvi-

norna — det var även sådan med ganska ofta — och harkade dem vidare, samt släckte kolen och bar vatten.

När milan var "utgådd" som det hette, skulle den före rivningen ansas, samt städas och göras rent omkring milan. Där kolen skulle ligga, skulle det göras jämt så att inga gropar fanns, och inte heller någon bråte av något slag. Block och blockstänger plockades ihop i högar för framtida bruk. Så skottades det överflödiga stybbet av milfoten, ut åt sidorna, som fick bli en bädd för kolen att ligga på. Samtidigt krokade man ut "fatbränderna", de yttersta nederändarna av ytterveden, som inte fick värme nog att kunna kola. De var ofta sura och tunga.

Att riva en mila, som varit av torr ved och kolat bra, gick väl, och det hade de i den gamla tiden, åtminstone de som kolade åt bruket. Det var ju för övrigt de, som köpte kolen här, innan bruken söderut började köpa genom Skogens Bolag. Men de milor, som kolat dåligt, var så mycket mer besvärliga. Det var stora fräthålor fulla med stybb, som man fick gräva ur och skotta bort. Och ändå fick man för mycket stybb att arbeta i under rivningen. En del milor var mycket heta, så att det blev ett mycket tidskrävande arbete med släckningen. För att inte nämna det mycket irriterande och tålmodsprövande ett sådant arbete var, samt slutligen bränderna, som ofta var mycket heta. Men det förekom också motsatsen. En del milor var så "spaka" att man inte behövde kosta på dem så mycket vatten. Varpå detta beror är inte gott att veta. Det ser ut att dessa heta milor på något sätt inte ville avsluta sin kolningsprocess och komma till ro.

Under senare år har tillkommit något knep med att preparera en utkolad mila, så man inte behöver så mycket som en droppe vatten åt dem. Sven Olsson i Granbo berättade för mig, att när han hade en kolare i Acktjärabodarna och en från Landafors, Åsenlund, som aldrig använde vatten vid rivningen av milorna. Han garanterade att man kunde lasta dem utan den stipulerade tiden för deras utkylning. Hur kolaren bar sig åt, sade han inte. Om han visste det så hade han väl inte rätt att lära ut det. Jag misstänker att det är något, som kolförbrukarna inte gillar. Att kolen får någon egenskap, som inte är bra. Hur det är, så är det något nytt för våra trakter, och om det använts så mycket vet jag inte.

Rivningen förgick på hösten och förvintern, då i allmänhet marken var genomblöt av höstregnen. Hade man inget vattendrag i närheten, var det att gräva upp gropar

Detalj ur målning i Hanebo Kommunhus av Per Englund
Kolmila, Smeder, Hanebo kyrka och Hårgadansen

i någon sänka, så nära botten som möjligt. Helst ville man ha en stor grop som gav mycket vatten så man kunde hämta upp det direkt med de kärl som man bar uti. Men det kunde också hända att tillflödet var så litet att det snart blev tomt. Då fick man försöka med en annan grop medan denna på nytt fylles.

Att smälta snö gick också och förekom ofta om det fanns gott om sådan. Därtill användes grytor som hängdes upp över elden, dels en plåt att elda under. Det var så ordnat att smältvattnet rann ner i ett kärl. På senare tid användes vägsalttunnor som hängdes upp, och dessa var mycket bra. Hade man en sådan och gott om snö var det ingen idé att bära vatten.

Den vane kolaren slösade inte med vattnet och blötte inte kolen onödigt. Han förvärvade sig en särskild teknik att med skopan stänka över en het kolhög för att avkyla den. När han bröt fram kolen kunde de vara mycket heta och fattade snart eld, om de inte blev avkylda på detta sätt. Sedan blev det att med harkan vända på högen och ge dem ytterligare duvning. Enskilda kol eller bränder med eld uti, doppades i vattnet. När det gällde att släcka en eld i det utrivna kollagret, fick man inte bära sig huvudlöst åt genom att vräka på stora mängder vatten. Man fick först dämpa ner det värsta och sedan taga harkan och vända på alltsammans och släcka dem även på undersidan. Glömde man att se efter om det fanns något kol kvar som var släckt på den övre sidan men brann på den undre, tog brasan upp sig igen. Men den som var van att släcka kol, märkte snart om så var fallet genom att värmen från elden gjorde att det började ånga av släckvattnet.

Det kunde hända, om olyckan eller bristande vaksamhet förekom, att elden fått sådan omfattning att man inte

rådde på den med vatten. Då fick man stybba ner brasan. Man fick göra en gata mellan de kol, som var antända och täcka över brasan med stybbe. När de sedan var fullständigt "kvävda", var det att kroka och harka fram dem och släcka och kyla av dem. Men då har de krymt betydligt så att det blev bara småkol.

Vid rivningen fick man ifall icke en mila till skulle kolas på samma botten, omedelbart efter lägga i en ring kring botten den så kallade "kolsträngen" med öppningar på de ställen, där utköraren skulle köra ut och in, när han "fatade" — det hette inte att han lassade kolen. Den som lassade kolen var en marodör. Skulle det omedelbart efter en mila in på botten, fick man fata ut dem i en bädda (det hette en "kolbädda") utanför botten på ett lämpligt ställe, där de inte var i vägen för inkörningen av den nya milan. Det var ett drygt arbete att gå och kånka (bära) ut dem på det sättet i kolfat. Den som hade vaktens medan de andra sov, fick då hålla på med detta. Han fick då taga dem som legat utdrivna längst och kontrollera om det fanns eld i dem.

Milan revs i varv. Hade den en hög topp, togs denna bort först. Det översta varvet brukade vara eldfängdast. Hade man haft mossa på kullen till underlag för stybben, brukade den åstadkomma förargelse genom att dessa mossflagor var så eldfängda och svåra att släcka. Brottets höjd och bredd fick man anpassa efter omständigheterna, i synnerhet bredden. Var milan het och man var litet med manskap, kunde man inte hålla så mycket öppet för att klara släckningen. Om man hade öppet för länge innan man fick börja bryta på nytt, blev de av lufttillförseln eldröda. Hade man en mila som var mera spak, kunde man taga breda brott och gå runt från mitten och åt kanten. Man måste alltid svänga så att man kom på kul-

lens lutning bakifrån eller från sidan. När man började komma närmare botten, stötte man på bränderna, som var vanliga före skorstens kolningen, "brandknölar" och "brandryggar". Det var då att bryta loss så mycket som möjligt av den kolade överdelan av dem. Var de heta var det besvärligt. Röken och elden från dem, en blå och från rök, innan man fick riva av dem kolen och fick täcka dem med ett tjockt lager av stybb för att kväva dem och göra dem spaka, vilket dock sällan lyckades. De var mest lika ilska igen så snart de fick syre. Men i en del milor, som inte var så heta, där var även bränderna spaka. Man kunde få riva ut hela "brandknölen" utan att knappast se någon eld. Var bränderna långa, gick man omkring den och rev ut kolen och sparade dem till sist. Det sista varvet vid rivningen, det så kallade "bottenvarvet" var besvärligt tidsödande, för då hade man mycket stybbe att arbeta i och med det blev även en stor yta.

Man fick skotta bort all den stybb man kunde få bort som låg kvar över varvet. Den var blandad med kol, som man fick harka ur och taga vara på. Var det milor, som gått dåligt och "hålåt" mycket och som man fått fylla med stybb, fick man mycket arbete och besvär med den som ökade ju närmare botten man kom. Många gånger, när man "skottade ut" en gammal botten, kunde man skotta fram både kol och "brandknubbar". De hade inte kunnat eller haft tid och tålmod att rensa botten fullständigt.

När man rev ut bränderna, reste man de längre på botten med koländan uppåt för att kontrollera om det fanns eld i dem. Man fick vaka noga över dem, så att det inte började brinna, ty de var torra och "eldfängda", så att elden spred sig hastigt. De kortare "knubbarna" kastade man i en hög, men lade dem som man ansåg eldfarligast på sidan. När man rivit fram de långa bränderna med kroken, tog man dem sedan med händerna och slog toppändan emot något annan av bränderna, för att få bort så mycket som möjligt av den kolade ändan. Då släcktes de om de voro heta och ställdes upp på botten. Om det var möjligt, tog man och doppade den heta ändan i en vattenhink. Det var effektivast och gick åt mindre vatten. De kol som blev efter toppslagningen, det kallades för att "krifta" dem eller också att man "snöt" dem, harkades bort åt en annan sida.

En del av bränderna var svårsläckta och falska, men de gav sig dock tillkänna genom att de utvecklade blå rök. Likadant var det med kol, som inte var så väl utkolade. Det rökte även av dem, men så var det inte med de väl-kolade. Om det fattade eld i botten på en kolsträng, kunde man inte i början upptäcka den på något annat än på misstänkta knäppningar samt oset. På detta märkte den vane kolaren att det fanns eld i kolen, men det var svårare att på fläcken veta var det var.

Ordspråk och ordstäv

Av Victor Johnson

Det finns gott om ordspråk och ordstäv i vårt land, och även i Hanebo finner man många av dem. Till en del har de bevarats, men de försvinner kanske mer och mer. Ett ordspråk kan vara frukten av flera års erfarenhet, samlade i endast några få ord. En del kan man också spåra tillbaka till Bibeln.

Här skall återgivas endast en del av dem, som upptecknats i Hanebo:

Allt som inte tjuvarna har tagit kommer igen.

Röd morgon gör våt hatt, röd afton gör kall natt.

När göken brynet hör, han ej längre stanna tör (vågar).

Trettondagstö är bättre än 13 skridingor hö.

Kyndelmässtö gör mången mans dö.

Som vädret är femtedag jul skall det bli i fem veckor.

Tidigt regn räcker aldrig längre än till klockan tolv.

Efter Olsmäss torkar ett strå tio.

Om det blir töväder efter första snön, blir det kallt efter varje snöväder under hela vintern.

Mellan Andersmäss och jul är vintern ful.

Måndagsny och onsdagsvind går tre månader "ikring".

När Erik ger ax, ger Olof kaka.

Marstö är bättre än fåragö.

Efter lärksång blir ingen slädgård.

Om det regnar sjusovardagen (27 juli) skall det regna i 7 veckor.

Om man sover länge på sjusovardagen, blir man trött i 7 veckor.

Som vädret är på Karl-dagen (28 januari), skall det bli i 7 veckor.

Man skall inte truga ont i gott.

De första stråna man skär i skörden, skall man sätta på ryggen under bältet, så slipper man ryggvärk under skördarbetet.

Många av ordspråken är kanske långods, men de bör i vilket fall bevaras genom att uppteckna dem. De hör också på sitt sätt till socknens historia.

Hanebo Jul

Årgång 25

Redaktör: Victor Johnson
Lillstigen 1, 823 00 Kilafors

Omslagsbild: Utsikt över Bergviken
Teckning av Victor Johnson

Pris Kr. 4:25